
Rosyjska przestrzeń informacyjna w latach 2012-2019

Российское информационное пространство в 2012-2019 гг.

Marta Kowalska
Michał Marek

Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji
Center for Propaganda and Disinformation Analysis

Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji
Center for Propaganda and Disinformation Analysis

Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

Publikacja jest częścią projektu „Analiza i przeciwdziałanie negatywnym i fałszywym narracjom na temat Polski i Polaków w rosyjskiej przestrzeni informacyjnej”. Zadanie publiczne współfinansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w konkursie „Dyplomacja publiczna 2019”. Publikacja wyraża jedynie poglądy autorów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Публикация является частью проекта «Анализ и противодействие негативным и ложным нарративам о Польше и поляках в российском информационном пространстве». Общественный проект, софинансируемый Министерством иностранных дел Республики Польша в рамках конкурса «Публичная дипломатия 2019». Публикация выражает только взгляды авторов и не может быть приравнена к официальной позиции Министерства иностранных дел Республики Польша.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
ROSYJSKA PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA	6
PRZED ZMIANAMI POLITYCZNYMI W 2012 R.....	6
2012.....	6
MEDIA W ROSJI W LATACH 2012-2014.....	8
2013-2014	9
2014-2015	10
2016.....	12
MEDIA W ROSJI W LATACH 2015-2016.....	13
2017.....	15
ROSYJSKIE MEDIA W LATACH 2017-2019	18
WNIOSKI	20

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ	22
РОССИЙСКОЕ ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО	22
ДО ПОЛИТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В 2012 ГОДУ	22
2012.....	23
СМИ В РОССИИ В 2012-2014 ГГ.	24
2013-2014	26
2014-2015	27
2016.....	29
СМИ В РОССИИ В 2015-2016 ГГ.	30
2017.....	32
РОССИЙСКИЕ СМИ В 2017-2019 ГГ.	36
ВЫВОДЫ	37

WSTĘP

Celem niniejszej publikacji jest zaprezentowanie w sposób przekrojowy ogólnej charakterystyki rosyjskiej przestrzeni informacyjnej w latach 2012-2019, w tym aspektów prawnych i społeczno-politycznych funkcjonowania mediów tradycyjnych i internetowych w Rosji w omawianym okresie. Wszystkie prezentowane dane pochodzą z otwartych źródeł informacji, takich jak rosyjskie i międzynarodowe raporty dotyczące sytuacji mediów i internetu w Rosji, a także badań rosyjskiej opinii publicznej. W raporcie wykorzystano również wiedzę i doświadczenie rosyjskojęzycznych przedstawicieli środowisk eksperckich i medialnych z Białorusi, Rosji, Ukrainy i krajów bałtyckich, którzy wzięli udział w wywiadach pogłębionych na temat rosyjskiej przestrzeni informacyjnej.

ROSYJSKA PRZESTRZEŃ INFORMACYJNA

PRZED ZMIANAMI POLITYCZNYMI W 2012 R.

Przełom grudnia 2011 r. i marca 2012 r. to ważny okres dla społeczeństwa rosyjskiego – czas licznych demonstracji i protestów organizowanych za pośrednictwem internetu. W 2012 r. wzmożła się penetracja telefonów komórkowych przez rosyjskie służby – kontekst wyborów do Dumy Państwowej w 2011 r. i wyborów prezydenckich w 2012 r. Wstrzymano, jednakże próby tworzenia scentralizowanego systemu filtrowania informacji. Treść niewygodna dla Kremla była, jednakże blokowana i usuwana na poziomie ISP w oparciu o ustawę o „przeciwdziałaniu ekstremizmowi”, która funkcjonuje od 1 marca 2011 r.

Od 1 marca 2011 r. zaczęła również obowiązywać nowa wersja ustawy „O Policji” – artykuł 12, punkt 13 przyznał policji prawo nakazania firmom hostingowym rozwiązania umowy dotyczących działalności stron internetowych, które naruszają rosyjskie lub międzynarodowe prawo. Oficjalnie Kreml wskazywał na sukcesy nowego prawodawstwa – dzięki ustawie o policji w przeciągu 2011 roku zamknięto 8500 stron z pięcioma pornografią. Rok 2011 to również okres wzmożonego pozyskiwania stron internetowych (m. in. portali informacyjnych i blogów) przez oligarchów zbliżonych do Władimira Putina i Dmitrija Miedwiediewa. W 2011 r. FSB zainteresowało się działalnością Skype, Hotmail i Gmail, a w styczniu 2011 r. władze regionalne w Swierdłowsku zabroniły swoim pracownikom używania Skype i poczty Gmail.

2012

W lipcu 2012 r. Duma przyjęła ustawę nr 139-FZ (ros. Федеральный закон от 28.07.2012 N 139-ФЗ (ред. от 14.10.2014) «О внесении изменений в

Федеральный закон «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» и отдельные законодательные акты Российской Федерации») dotyczącą utworzenia rejestru stron, który miał być administrowany przez Federalną Służbę Nadzoru w Sferze Telekomunikacji, Technologii Informacyjnych i Komunikacji Masowej (Roskomnadzor).

Ustawa wprowadziła mechanizm blokowania stron zawierających m. in. treści pornograficzne (dodając nowy artykuł 15.1 do ustawy „O informacji, technologiach informatycznych i ochronie informacji”). Dzięki tej ustawie Roskomnadzor stał się kluczowym graczem na rosyjskim rynku internetowym w zakresie prowadzenia kontroli treści. W przeciągu 4 miesięcy jej działania zablokowano 309 domen i 197 adresy IP.

Tymczasem rok 2012 to czas powrotu Władimira Putina na stanowisko prezydenta Federacji Rosyjskiej. Doszło wówczas do wzmożonego monitoringu sieci pod kątem komunikacji pomiędzy społeczeństwem i opozycją. To również okres gwałtownego przyrostu liczby osób aktywnie korzystających z internetu. W tym okresie w celu zabezpieczenia się przed ingerencją władzy szereg nowych portali zaczęto rejestrować poza krajem. Wzrosła liczba spraw karnych skierowanych przeciwko blogerom i aktywistom. 2012 stał się pierwszym rokiem, w którym blogerzy czy aktywni działacze internetowi (w szczególności opozycyjni) musieli uciekać z kraju i prosić o azyl za granicą.

Ponadto 1 kwietnia 2012 r. rząd wprowadził szereg zabiegów służących obniżeniu ceny internetu. Dzięki temu zabiegowi gwałtownie wzrósł stopień przeniknięcia internetu na prowincję.

MEDIA W ROSJI W LATACH 2012-2014

Telewizja jest głównym źródłem informacji dla większości Rosjan, bez względu na miejsce zamieszkania, status społeczny czy poziom wykształcenia. Prawie wszyscy oglądają wiadomości, w tym ci, którzy pozyskują również informacje z innych źródeł. Wśród mieszkańców Moskwy i innych wielkich miast jest jednak więcej osób pozyskujących informacje z kilku źródeł.

W tym czasie można wyodrębnić 4 grupy odbiorców:

- Osoby, które czerpią informacje wyłącznie, lub przede wszystkim z telewizji – ok. 55% (1 źródło);
- Osoby starsze, lepiej wykształcone, z wielkich miast, które czerpią informacje z telewizji, gazet i radia – ok. 20% (2 źródła);
- Osoby, które czerpią informacje z telewizji plus rodzina, sąsiedzi, sieci społecznościowe i źródła internetowe – ok. 17% (3 źródła);
- Osoby, które czerpią informacje ze wszystkich możliwych źródeł – osoby dojrzałe, dobrze wykształcone z wielkich miast – ok. 7% (4-7 źródeł).

Rosjanie oglądają programy informacyjne przede wszystkim na trzech kanałach: Pierwszy Kanał, Russia-1 i NTV. Odbiorcy programów informacyjnych (stosunkowo niezależne kanały) takich jak Ren-TV, Euronews i Dożdż stanowią razem ok. 17-18% rynku odbiorców. 42% Rosjan wie o istnieniu kanału Dożdż. Ilość osób regularnie oglądających go nawet w Moskwie, nie przekracza jednak 2-3%.

Ilość odbiorców państwowych kanałów telewizyjnych jest dość stabilna, a nawet nieco wzrosła w ciągu 1-2 lat (wysoką popularność w marcu 2014 r. można wyjaśnić intensywnością, z jaką państwowe kanały informowały o wydarzeniach na Ukrainie – szczególnie o Krymie). Natomiast w przeciągu 10 lat w Rosji znacznie spadła liczba stałych czytelników gazety: z 39% na koniec 2003 r. do 28% na początku 2014 r. Większość Rosjan ufa telewizji – najpewniej dla tego, że jest to najłatwiej dostępne źródło informacji. W ciągu ostatnich trzech lub czterech lat

rośnie odsetek Rosjan wątpiących w obiektywność programów informacyjnych emitowanych przez centralne/federalne kanały telewizyjne. Nie wpływa to jednak na liczbę odbiorców. Telewizja jest głównym źródłem informacji dla tych, którzy ufają jej przekazowi (92% osób, które darzą informacje z TV zaufaniem) oraz dla tych, którzy przekazowi nie ufają (88% osób nieufających przekazowi i tak ogląda TV).

Ilość Rosjan korzystających z internetu szybko rośnie. Do 2014 r. około 32% Rosjan korzystało z internetu (około 20% mieszkańców Moskwy). Około jednej trzeciej populacji kraju (34%) korzysta z Internetu, aby „śledzić najnowsze wydarzenia, a 20% „aby zrozumieć, co dzieje się w kraju i za granicą”. Większość Rosjan używa go do ogólnego poszukiwania informacji (wyszukiwarka) i komunikacji.

Opinia, zgodnie z którą internet jest źródłem do niecenzurowanej informacji jest bardzo popularna. Internet jest rozumiany jako znacząca alternatywa dla telewizji. Powstała nawet narracja – telewidzowie wspierają rząd, internauci opozycję.

Kwestia poziomu dowierzania informacjom pozyskanym w internecie w porównaniu do kwestii tego samego czynnika odnoszącego się do odbiorców telewizyjnych nie ma znaczenia w kwestii oceny wydarzeń społeczno-politycznych – ocena stanu i procesów zachodzących w kraju jest taka sama u obu grup. Nie ma potwierdzenia stwierdzenia zgodnie z którym osoby pozyskujące informacje z wielu źródeł są bardziej krytyczni od osób czerpiących informacje z jednego źródła.

2013-2014

30 grudnia 2013 r. prezydent Władimir Putin podpisał projekt ustawy o udzieleniu Prokuratorowi Generalnemu uprawnień do umieszczania stron internetowych na federalnej czarnej liście (powstałej w wyniku ustawy 139-FZ), jeśli strony zawierają treści ekstremistyczne lub dotyczą nieusankcjonowanych akcji publicznych. Ustawa została następnie wykorzystana do zablokowania dostępu do

niezależnych mediów lub stron internetowych opozycji dotyczących przebiegu wydarzeń na Ukrainie.

W maju 2014 r. rząd uchwalił ustawę nakładającą obowiązek na niektórych blogerów (3000 wyświetleń dziennie) internetowych lub serwisy społecznościowe, aby zarejestrowali się oni w spisie telekomunikacyjnym, co skutecznie ogranicza zdolność anonimowego publikowania informacji w Internecie.

Niezależne media, które były krytyczne wobec Kremla, napotykały coraz większe przeszkody, w tym ograniczenia ekonomiczne i presja na personel wykonawczy. Lenta.ru, otrzymała ostrzeżenie od Roskomnadzoru 11 marca – w efekcie przeprowadzenia relacja z wydarzeń na Ukrainie. W lutym w stosunku do niezależnego kanału telewizyjnego Dożdż został przeprowadzony atak struktur siłowych (pod fałszywym pretekstem), co doprowadziło do anulowania przeprowadzonych i planowanych transmisji (również sprawa odnosiła się do wydarzeń na Ukrainie).

2014-2015

W czerwcu 2014 r. prezydent podpisał nowe poprawki do kodeksu karnego, które zaostrzyły kary za rozpowszechnianie materiałów online związanych z „ekstremizmem”. Rząd nadal cenzurował treści związane z wydarzeniami na Ukrainie i protestami antyrządowymi oraz zagroził zablokowaniem całych platform z powodu rosnących trudności z blokowaniem poszczególnych stron.

W lipcu 2014 r. prezydent podpisał nową ustawę o lokalizacji danych, która wymagała od firm technologicznych przetwarzających dane Rosjan przechowywania danych na lokalnych serwerach.

Latem 2014 r. Ministerstwo Komunikacji ogłosiło zakończenie wspólnego ćwiczenia z Ministerstwem Obrony, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Federalną Służbą Bezpieczeństwa (FSB), w ramach którego władze zbadały sposoby odłączenia Rosji od globalnego Internetu. Przetestowali scenariusz wyłączenia serwerów domen .RU i .PФ, które znajdują się w Moskwie, Nowosybirsku, Nowym Jorku, Amsterdamie i Hongkongu. Ćwiczenie symulowało również wdrożenie alternatywnego systemu serwerów nazw domen obsługiwanych przez Rostelekom. Urzędnicy twierdzili, że testy miały na celu jedynie przygotowanie się na przypadek, w którym rosyjski internet jest odłączony od zewnątrz, z inicjatywy np. Stanów Zjednoczonych. Dziennikarze, powołując się na źródła w branży ICT, stwierdzili, że wzięto również pod uwagę test wyłączenia Internetu w Rosji od wewnątrz. W tym samym okresie prezydent Władimir Putin wygłosił publiczne oświadczenia, w którym stwierdził, że Rosja nie ma zamiaru ograniczać dostępu do Internetu.

Od czerwca 2014 r. rząd nadal blokuje treści związane z protestami antyrządowymi, wydarzeniami na Ukrainie lub akcjami poparcia dla opozycji. Ta kampania (ograniczeń swobody/cenzury) rozpoczęła się na dobre od marca 2014 r., kiedy to w ramach przygotowań do referendum krymskiego prokurator generalny wydał rozkaz zablokowania dostępu do trzech głównych stron opozycyjnych – m. in. Grani.ru.

W latach 2012–2013 rząd rosyjski wprowadził poprawki prawne, które upoważniły kilka agencji, w tym Roskomnadzor, Prokuraturę Generalną, Federalną Służbę Nadzoru Praw Konsumentów i Ludzkiego Dobra (Rospotrebnadzor) oraz Federalną Służbę Kontroli Narkotyków, do podejmowania decyzji o blokowaniu różnych kategorii informacji. Obecnie (stan 2014/2015) agencje te mają prawo blokować bez nakazu sądowego następujące treści: informacje o samobójstwach, narkotykach, pornografię dziecięcą, informacje o nieletnich ofiarach przestępstw, materiały naruszające prawa autorskie, treści związane z ekstremizmem czy

informacje o nielegalnych akcjach publicznych - wiecach. Wszelkie inne informacje mogą zostać zablokowane decyzją sądu, pod warunkiem, że sąd uzna treść za nielegalną.

2016

Wprowadzono pakiet antyterrorystycznych ustaw legislacyjnych znanych jako Ustawa/ Pakiet Jarowej (ros. Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 374-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О противодействии терроризму» и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 375-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности») podpisany w lipcu 2016 r. Ustawy są skierowane przeciwko szyfrowanej komunikacji i zwiększają dostęp władz do danych użytkowników.

Rosyjski rząd nadal zwiększał intensywność łamania praw użytkowników, rozpoczął areszty aktywnych użytkowników mediów społecznościowych (działaczy opozycji). Przeprowadzono również ataki hakerskie na ich portale/konta.

W ciągu ostatnich kilku lat wolność Internetu w Rosji systematycznie się pogarszała. Władimir Putin kontynuuje konsolidację władzy w swojej trzeciej kadencji (prezydenckiej). Władze wykazały niską tolerancję na wypowiedzi krytyczne, łatwo blokując treści krytykujące aneksję Krymu i zaangażowanie w wojnę na Donbasie. Przepisy antyekstremistyczne są szeroko stosowane jako pretekst do blokowania treści politycznych, często bez nadzoru sądowego.

Według organizacji RosComSvoboda, która prowadzi stały monitoring zablokowanych treści, do końca maja 2016 r. zostały zablokowane:

- 1587 stron na temat ekstremizmu i wezwań do protestów (na polecenie Prokuratora Generalnego)
- 9 982 strony zawierające treści związane z narkotykami (na zamówienie Federalnej Służby Kontroli Narkotyków)
- 228 stron zawierających propagandę samobójczą (na zlecenie Federalnej Służby Nadzoru Ochrony Praw Konsumentów i Dobrobytu Ludzi lub Rospotrebnadzor)
- 5253 strony do dystrybucji pornografii dziecięcej (na zamówienie Roskomnadzora)
- 9593 witryny publikujących różne treści zabronione (na podstawie orzeczeń sądowych)
- 1465 stron z powodu naruszenia praw autorskich (na podstawie orzeczeń moskiewskiego sądu miejskiego)
- 6313 stron z informacjami na temat hazardu (na zamówienie Federalnej Służby Podatkowej).

MEDIA W ROSJI W LATACH 2015-2016

Wyniki badań świadczą, telewizja pozostaje głównym źródłem informacji. W latach 2011–2016 wykorzystanie telewizji jako głównego źródła wiadomości wśród młodych ludzi spadło, a Internet zaczął rosnać. Młodzi Rosjanie oglądają programy informacyjne i analityczne w telewizji 2–2,5 razy rzadziej niż starsze grupy wiekowe.

Respondenci, którzy krytykują telewizję oraz ci, którzy są lojalni wobec kanałów telewizyjnych, bardzo różnią się w ocenie władzy. Można powiedzieć, że o preferencjach politycznych nie decyduje wybór kanału telewizyjnego, ale fakt

oglądania lub nie oglądania kanałów federalnych. Wśród źródeł internetowych liderują Yandex.Novosti i Mail.ru.

W ciągu ostatnich czterech lat wzrosła ilość osób korzystających w Rosji z sieci społecznościowych – osiągnęło 55%. Około jedna trzecia Rosjan korzysta z sieci społecznościowych codziennie lub prawie codziennie. W najmłodszej grupie wiekowej 93% respondentów korzysta z sieci społecznościowych co najmniej „kilka razy w tygodniu”. Najpopularniejsze sieci społecznościowe to: Odnoklassniki i VKontakte. Około jedna czwarta młodych Rosjan ogląda kanały vlogerskie. Najpopularniejsze są kanały rozrywkowe, popularne są, jednakże również kanały dotyczące polityki – są tam testowane nowe instrumenty/narzędzia dotyczące interakcji z młodymi ludźmi.

Uwzględniając powszechność internetu, co najmniej dwie trzecie ludności kraju ma potencjalny dostęp do alternatywnych punktów widzenia. Jednak ci, którzy regularnie korzystają z co najmniej jednego z „niezależnych mediów” (tych, które reprezentują punkt widzenia różny od obrazu przedstawianego przez prokremlowskie media), to około jedna czwarta kraju i około połowy populacji w stolicy. Ci, którzy celowo wykorzystują niezależne źródła w celu uzyskania informacji (czytają, słuchają lub oglądają dwa lub więcej „niezależnych mediów”), stanowią jeszcze mniejszy odsetek: 6% w kraju i 16% w Moskwie.

Zaufanie do mediów w Rosji jest na dość wysokim poziomie w porównaniu z zaufaniem do innych instytucji publicznych. Mediom klasycznym ufa 41% Rosjan. Jednocześnie zaufanie do telewizji jest większe niż do prasy. Około połowa Rosjan ufa telewizji, ale tylko 10% w pełni jej ufa. Około połowa zgadza się, z twierdzeniem, że część informacji jest przez media przemilczana, przede wszystkim dotyczących problemów społeczno-ekonomicznych. Prawie połowa Rosjan wątpi we własną zdolność rozpoznawania kłamstw w mediach. Ta sama liczba osób uważa, że mogą

wykryć kłamstwa (jednocześnie tylko 9% jest tego całkowicie pewna, że potrafi je zidentyfikować).

Połowa Rosjan uważa, że na głównych kanałach telewizyjnych istnieje cenzura państwowa. Mniej więcej tyle samo uważa, że cenzura w mediach jest konieczna, głównie w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwu i ze względu na działania prewencyjne. Sam Internet, zdaniem respondentów jest mniej godny zaufania niż telewizja, ale są jednak tematy, które zdaniem Rosjan są tam omawiane bardziej obiektywnie: życie osobiste urzędników, rzeczywista sytuacja w gospodarce, krytyczne informacje dot. rosyjskiej polityki zagranicznej przez (dokonywana przez kraje zachodnie) oraz kwestie powiązane z działalnością opozycji (np. przemówienia liderów i aktywistów opozycji).

2017

LinkedIn stał się pierwszą międzynarodową platformą mediów społecznościowych, która została zablokowana w Rosji za nieprzestrzeganie wymagań dotyczących lokalizacji danych. Rozpoczęto próbę cenzury i wprowadzanie kar dla użytkowników LGBT, a co najmniej jeden użytkownik mediów społecznościowych musiał zapłacić wysoką grzywnę za komentowanie kwestii LGBT.

W obliczu poważnych protestów antyrządowych w Rosji w 2017 r. i wyborów prezydenckich zaplanowanych na marzec 2018 r. władze starały się zaostrzyć kontrolę nad Internetem. W omawianym okresie nie było żadnych poważnych ingerencji prawnych blokujących sferę internetu. Jednakże niektóre nowe przepisy mogły pozwolić rządowi na dokonywanie ingerencji w swobodę internetu w przyszłości.

W maju 2017 r. Władimir Putin zatwierdził nową „Strategię rozwoju społeczeństwa informacyjnego”, która ma na celu kierować rozwojem polityki ICT do 2030 r. Strategia zasadniczo ma na celu zwiększenie autonomii rosyjskiego Internetu, sygnalizując zamiar władz, by sprawować większą kontrolę online. Dokument stwierdza między innymi, że importowany sprzęt ICT powinien być stopniowo zastępowany alternatywami krajowymi. Strategia nakazuje również urzędnikom zagwarantowanie reprezentowania rosyjskich „wartości duchowych i kulturowych” w polityce zarządzania Internetem.

Rząd często opiera się na przepisach dotyczących „treści ekstremistycznych”, aby cenzurować krytyczne treści.

Ukraina i Krym pozostają tematami szczególnie wrażliwymi dla władz rosyjskich, a liczne ukraińskie strony internetowe zostały uznane za ekstremistyczne i zablokowane. Ukraińskie serwisy informacyjne Korrespondent, Bigmir i Liga zostały zablokowane bez nakazu sądowego, gdyż zacytowały Refata Czubarowa, lidera tatarskiego na Ukrainie, mówiącego, że Krym należy zwrócić Ukrainie. Władze nadal blokowały treści uważane za obraźliwe dla wierzących. Popularna grupa satyryczna na VKontakte, MDK, została zablokowana w grudniu 2016 r. Po tym, jak opublikowali zdjęcie Jezusa Chrystusa, które Roskomnadzor uznał za nielegalne na mocy ustawy z 2013 r. przeciwko obrażaniu uczuć religijnych wierzących.

Roskomnadzor zazwyczaj otrzymuje rozkazy od organów rządowych, w tym Prokuratury Generalnej i Federalnej Służby Kontroli Narkotyków. W niektórych przypadkach sam Roskomnadzor identyfikuje nielegalne treści. Następnie musi poinstruować dostawcę usług hostingowych, aby wydał ostrzeżenie na stronie internetowej. Właściciele witryn mają prawo odwołać się od ograniczenia w sądzie, ale często mają na to krótki czas. W rezultacie większość właścicieli szybko usuwa zbanowane informacje, zamiast ryzykować zablokowanie całej witryny. Jeśli treść

nie zostanie usunięta, strona zostanie umieszczona na czarnej liście, a dostawcy usług internetowych muszą ją zablokować w ciągu 24 godzin od otrzymania ostrzeżenia od Roskomnadzoru. Dostawcy usług internetowych ponoszą kary pieniężne za niezablokowanie witryn internetowych znajdujących się na „czarnej liście”.

W przypadku stron internetowych zarejestrowanych jako środki masowego przekazu Roskomnadzor ma dodatkowe uprawnienia do wydawania redakcji ostrzeżeń o „nadużyciu wolności środków masowego przekazu”. Artykuł 4 ustawy o środkach masowego przekazu wskazuje, że takie nadużycie może obejmować na przykład podżeganie do terroryzmu, ekstremizmu, propagandy przemocy i okrucieństwa, informacje o nielegalnych narkotykach i obsceniczny język. Jeśli w ciągu roku dane medium otrzyma dwa ostrzeżenia, Roskomnadzor ma prawo wystąpić z wnioskiem o wydanie nakazu sądowego w celu zamknięcia lokalu. Zazwyczaj ostrzeżenia z Roskomnadzoru zawierają instrukcje usuwania lub edytowania materiału naruszającego prawo. W 2016 r. agencja wydała 64 ostrzeżenia, z których połowa dotyczyła obscenicznego języka. The New Times, serwis informacyjny znany z krytyki Kremla, otrzymał ostrzeżenie za nieprzyzwoity język. Artykuł, o którym mowa, opublikowany w listopadzie 2016 r. dotyczył przepisów penalizujących obrażanie uczuć religijnych.

Najbardziej znanym przykładem rosyjskiego przeciwdziałania suwerenności danych jest kwestia aplikacji Telegram. W kwietniu władze zablokowały możliwość bezpiecznego przesyłania wiadomości (przez Telegram) z powodu odmowy przestrzegania obowiązujących przepisów – odmowa udostępnienia FSB zaszyfrowanych danych. Telegram używał różnych metod do przeciwdziałania początkowej fazie blokowania. Paweł Durov, założyciel Telegramu wcześniej sprzedał VKontakte, najpopularniejszą rosyjską firmę mediów społecznościowych, wobec rosnącej presji dotyczącej dostarczania rządowi informacji na temat jego użytkowników.

W lipcu 2017 r. ustawodawcy wprowadzili ograniczenia dotyczące wirtualnych sieci prywatnych (VPN), rzekomo w celu uniemożliwienia użytkownikom dostępu do portali mających hostingi poza krajem. Kolejny akt prawny wprowadzony w tym roku obejmuje kary dla firm VPN, które umożliwiają taki dostęp. Inne nowe przepisy z ubiegłego roku wymagają, aby rejestrować użytkowników aplikacji pod ich prawdziwymi nazwiskami, aby mogli być zidentyfikowane przez organy ścigania. Ponadto przepisy antyterrorystyczne, które weszły w życie w lipcu wymagają od firm telekomunikacyjnych, aby oprócz metadanych, zapisywały treść komunikacji internetowej użytkowników przez okres do sześciu miesięcy i zapewni Federalnej Służbie Bezpieczeństwa (FSB) nieograniczony dostęp do nich.

ROSYJSKIE MEDIA W LATACH 2017-2019

Telewizja jest nadal głównym źródłem informacji dla większości Rosjan, ale jej widownia stopniowo maleje. Jeśli dziesięć lat temu 94% Rosjan otrzymało informacje w telewizji, dziś już tylko 72% z nich. Najmniej informacji z telewizji czerpią ludzie młodzi – 42% (wśród Rosjan poniżej 25 lat) w porównaniu z 93% wśród najstarszych (65 lat i starsi). Dla młodych ludzi rolę głównego źródła informacji nie odgrywa dziś telewizja, ale sieci społecznościowe.

Zaufanie do telewizji przejawiają przede wszystkim osoby powyżej 35 roku życia. Ponadto w ubiegłym roku znacznie zmniejszył się poziom zaufania Rosjan do kilku tematów przedstawianych w telewizji, zwłaszcza tematy powiązane z gospodarką. Więcej niż połowa Rosjan uważa, że opisywany w telewizji stan gospodarczy jest nieprawdziwy.

Wśród głównych kanałów, które są źródłem wiadomości dla Rosjan są dziś: Rossija1 (48% Rosjan czerpie z niego informacje) i Pierwyj Kanał (47%). Następnie – NTV (36%), Rosja-24 (31%) i REN-TV (17%). Kanał Kultura (5%) i RBC-TV (4%).

Kanały telewizyjne takie jak Spas (2%), Euronews (2%) i Dożdż (1%) mają niewielką widownię.

Internet i sieci społecznościowe jako źródła informacji są na kolejnej pozycji (po telewizji) wśród źródeł informacji. W ciągu dziesięciu lat ich widownia potroiła się: z 9% do jednej trzeciej populacji kraju. Rosjanie poniżej 35 roku życia częściej czerpią informacje z internetu niż z telewizji; ale w przypadku starszych pokoleń tak nie jest.

Videoblogerzy i vlogerzy stają się nowym źródłem informacji o otaczającym świecie. Około jedna trzecia Rosjan ogląda ich raz w tygodniu lub częściej (w tym 7% ogląda codziennie), a wśród najmłodszych Rosjan w wieku poniżej 25 lat – dwie trzecie (w tym 19% ogląda codziennie). Kanały Telegram są ważnym źródłem wiadomości dla około 1% Rosjan. Kilkuletnie badania wskazują, że najpopularniejszymi źródłami internetowymi są Yandex.News (prawie 40% Rosjan), Mail.ru News (15%) i Lenta.ru (10%).

Wzrasta natomiast zaufanie Rosjan do zasobów internetowych i sieci społecznościowych. W ciągu 10 lat regularnych pomiarów wzrosła trzy do czterech razy, a dziś waha się wokół 20% populacji. Najmłodszy Rosjanie bardziej ufają sieciom społecznościowym niż telewizji, przede wszystkim dlatego, że oglądają niewiele telewizji. Starsi Rosjanie w ogóle nie ufają internetowi i sieciom społecznościowym, przede wszystkim dlatego, że ich nie używają.

Wzrost znaczenia internetu powiązany jest z gwałtownym wzrostem ilości osób korzystających z niego – obecnie ok. 72 proc. Z radia i gazet informacje czerpie ok. 12-15 procent Rosjan.

WNIOSKI

- Rosyjskie władze mają całkowity monopol na działalność z zakresu informacyjnego na kanałach telewizyjnych. Bez konkurencji rosyjska telewizja krajowa popularyzuje coraz bardziej prymitywne, nieoparte w faktach, często prowokujące postawy polityczne. Rosyjski kanał telewizyjny RT, działający w bardziej konkurencyjnym środowisku jest zmuszona przyjmować bardziej zróżnicowane podejście do danych tematów aniżeli kanały działające na rynku wewnętrznym.
- Rosyjskie środowisko mediów społecznościowych zawsze było i w dużej mierze pozostaje zasadniczo inne od środowiska mediów klasycznych. Osoby, które pojawiają się w rosyjskiej telewizji państwowej, wiedzą, że są zdecydowanie bardziej kontrolowani na Twitterze (niż podczas wystąpień w TV) i będą musiały być starać się o to, żeby być bardziej przekonujący na TT, aby nie stać się ofiarą ataków w sieci (ci, którzy nie są gotowi stawić czoła temu poziomowi kontroli, unikają mediów społecznościowych).
- Udany rozwój lokalnych platform internetowych nie oznacza, że inne platformy, w tym portale zagraniczne nie są popularne czy też aktywnie wykorzystywane przez Rosjan. Przykład to LiveJournal, najpopularniejsza sieć społecznościowa w Rosji w latach 2001 i 2011. Mimo że pierwotnie był amerykańską platformą i był używany głównie przez osoby posługujące się językiem angielskim, rosyjska społeczność stała się tak duża, że w końcu zdominowała platformę.
- Początkowo boty były używane jako dodatkowe narzędzie: miały rozprzestrzeniać treści produkowane przez trolle, a nawet niektórych „prawdziwych” prorządowych użytkowników, którzy podczas prezydentur Dmitrija Miedwiediewa byli chętni dyskutować ze zwolennikami opozycji. Do zmian doszło po zmianie nastrojów politycznych w Rosji, czyli po powrocie Władimira Putina na Kreml w 2012 r. Ważnym czynnikiem były największe i najdłuższe fale protestów w Rosji w przeciągu ostatnich 20 lat.

- Strategię „pracy” z wykształconą częścią opinii publicznej w mediach społecznościowych uznaje się za porażkę prezydentury Miedwiediewa. Rządowa propaganda stała się ostrzejsza i osiągnęła wyraźne nacjonalistyczne akcenty po 2012 r. W nowym środowisku boty okazały się niezawodnym narzędziem, często wypierając trolle i prawdziwych użytkowników. Zaczęła obowiązywać niepisana zasada: nie angażuj się w dyskusję, atakuj zmasowaną ilością.
- Dzisiejsza rosyjska propaganda (skierowana na rynek wewnętrzny), uwolniona jest od ograniczeń ideologicznych w porównaniu do propagandy ZSRR, koncentruje się na bardziej abstrakcyjnych i mniej namacalnych kwestiach, takich jak ideologia „rosyjskiego mira” lub „trzecia/osobna droga” dotyczące własnej ścieżki rozwoju państwa. Propaganda skupia się na, trudnych do zmierzenia, ideach duchowych.

ВВЕДЕНИЕ

Цель данной публикации - представить в общих чертах общие характеристики российского информационного пространства в 2012–2019 годах, включая правовые и социально-политические аспекты функционирования традиционных и онлайн-СМИ в России в рассматриваемый период. Все представленные данные поступают из открытых источников информации, таких как российские и международные отчеты о положении СМИ и Интернета в России, а также опросы российского общественного мнения. В докладе также использовались знания и опыт русскоязычных представителей экспертных и медийных кругов из Беларуси, России, Украины и стран Балтии, которые приняли участие в подробных интервью о российском информационном пространстве.

РОССИЙСКОЕ ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО

ДО ПОЛИТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ В 2012 ГОДУ

Наступление декабря 2011 года и марта 2012 года - важный период для российского общества - время многочисленных демонстраций и акций протеста, организованных через Интернет. В 2012 году возросло проникновение мобильных телефонов российскими службами - в связи с выборами в Государственную Думу 2011 года и президентскими выборами 2012 года, однако попытки создания централизованной системы фильтрации информации были приостановлены. Однако содержание, неудобное для Кремля, было заблокировано и удалено на уровне интернет-провайдера на основании Закона о «противодействии экстремизму», который вступил в силу с 1 марта 2011 года.

С 1 марта 2011 года вступила в силу новая версия «Закона о полиции» - пункт 13 статьи 12 предоставил полиции право приказывать хостинговым компаниям расторгнуть договор для сайтов, нарушающих российское или международное право. Официально Кремль указал на успех нового законодательства - с законом о полиции в течение 2011 г. закрыты 8500 страниц детской порнографии. 2011 год также был периодом увеличения числа приобретенных веб-сайтов (включая информационные порталы и блоги) олигархами, близкими к Владимиру Путину и Дмитрию Медведеву. В 2011 году ФСБ заинтересовалась деятельностью Skype, Hotmail и Gmail, а в январе 2011 года региональные власти в Свердловско запретили своим сотрудникам использовать Skype и Gmail.

2012

В июле 2012 года Дума приняла закон № 139-ФЗ (Федеральный закон от 28.07.2012 N 139-ФЗ (ред. От 10.14.2014) «О внесении изменений в Федеральный закон «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию» и отдельные законодательные акты Российской Федерации») о создании реестра сайтов, который будет администрироваться Федеральной информационной службой, Агентством связи и связи (Роскомнадзор).

Закон ввел механизм блокировки страниц, содержащий, среди прочего, порнографического содержания (была добавлена новая статья 15.1 к закону «Об информации, информационных технологиях и о защите информации»). Благодаря этому закону Роскомнадзор стал ключевым игроком российского интернет-рынка в области управления контентом. За 4 месяца его работы было заблокировано 309 доменов и 197 IP-адресов.

Между тем 2012 год - время возвращения Владимира Путина на пост

Президента Российской Федерации. Затем был усилен мониторинг сети с точки зрения коммуникации между общественностью и оппозицией. Это также период быстрого роста числа людей, активно использующих Интернет. В этот период за пределами страны начали регистрироваться несколько новых порталов для защиты от вмешательства правительства. Количество уголовных дел, направленных против блогеров и активистов, увеличилось. 2012 год стал первым годом, когда блогерам или активным интернет-активистам (в частности, оппозиции) пришлось бежать из страны и просить убежища за рубежом.

Кроме того, 1 апреля 2012 года правительство ввело ряд мер по снижению цен на интернет. Благодаря этой операции скорость проникновения интернета в провинцию быстро возросла.

СМИ В РОССИИ В 2012-2014 ГГ.

Телевидение является основным источником информации для большинства россиян, независимо от того, где они живут, социального статуса или уровня образования. Почти все смотрят новости, включая тех, кто также получает информацию из других источников. Однако среди жителей Москвы и других крупных городов все больше людей получают информацию из нескольких источников.

В настоящее время можно выделить четыре группы получателей:

- Люди, которые получают информацию исключительно или в основном с телевидения - около 55% (1 источник);
- Пожилые, лучше образованные, из больших городов, которые получают информацию из телевидения, газет и радио - около 20% (2 источника);

- Люди, которые получают информацию от телевидения плюс семья, соседи, социальные сети и интернет-источники - около 17% (3 источника);
- Люди, которые получают информацию из всех возможных источников - зрелые люди, хорошо образованные из крупных городов - около 7% (4-7 источников).

Русские смотрят новостные программы в основном на трех каналах: Первый канал, Россия-1 и НТВ. Получатели новостных программ (относительно независимых каналов), таких как Ren-TV, Euronews и Дождь вместе составляют около 17-18% рынка получателей. 42% россиян знают о существовании канала Дождь. Количество людей, которые регулярно смотрят его даже в Москве, не превышает 2-3%.

Количество пользователей государственными телеканалами довольно стабильно и даже незначительно увеличилось за 1-2 года (высокая популярность в марте 2014 года может быть объяснена интенсивностью, с которой государственные каналы сообщали о событиях в Украине - особенно о Крыме). Однако за последние 10 лет число постоянных читателей газеты в России значительно сократилось: с 39% в конце 2003 года до 28% в начале 2014 года. Большинство россиян доверяют телевидению - вероятно, потому что это самый доступный источник информации. За последние три или четыре года процент россиян, сомневающих в объективности новостных программ, транслируемых центральными / федеральными телеканалами, растет. Однако это не влияет на количество получателей. Телевидение является основным источником информации для тех, кто доверяет его сообщению (92% из тех, кто доверяет информации с помощью телевидения) и для тех, кто не доверяет ей (88% из тех, кто не доверяет сообщению и смотрит телевизор как таковой).

Число россиян, пользующихся интернетом, быстро растет. До 2014 года около 32% россиян пользовались интернетом (около 20% москвичей). Около трети населения страны (34%) используют Интернет, чтобы «следить за последними событиями», и 20%, чтобы понять, что происходит дома и за рубежом. Большинство россиян используют его для общего поиска информации (поисковая система) и общения.

Мнение о том, что Интернет является источником цензурированной информации, очень популярно. Интернет понимается как существенная альтернатива телевидению. Был даже сюжет - телезрители поддерживают правительство, оппозиционные интернет-пользователи.

Вопрос об уровне доверия к информации, получаемой в Интернете, по сравнению с тем же фактором, который относится к телезрителям, не актуален при оценке общественно-политических событий - оценка состояния и происходящих в стране процессов одинакова для обеих групп. Нет подтверждения, что лица, получающие информацию из многих источников, более критичны, чем лица, получающие информацию из одного источника.

2013-2014

30 декабря 2013 года президент Владимир Путин подписал законопроект, предоставляющий Генеральному прокурору право включать веб-сайты в федеральный черный список (в соответствии с Законом 139-ФЗ), если на страницах содержится экстремистский контент или они касаются несанкционированных публичных действий. Затем этот закон был использован для блокирования доступа к независимым СМИ или оппозиционным сайтам о событиях в Украине.

В мае 2014 года правительство приняло закон, в соответствии с которым некоторые блоггеры (3000 просмотров в день) обязуются регистрироваться в телекоммуникационном каталоге, что фактически ограничивает возможность анонимной публикации информации в Интернете.

Независимые СМИ, которые критиковали Кремль, сталкивались с растущими препятствиями, включая экономические трудности и давление на исполнительный персонал. Lenta.ru получила предупреждение от Роскомнадзора 11 марта - в результате освещения событий в Украине. В феврале было совершено нападение на силовые структуры против независимого телеканала Дождь (под ложным предлогом), что привело к отмене проведенных и запланированных передач (также случай, связанный с событиями в Украине).

2014-2015

В июне 2014 года президент подписал новые поправки к уголовному кодексу, которые увеличили штрафы за распространение онлайн-материалов, связанных с «экстремизмом». Правительство продолжало подвергать цензуре контент, связанный с событиями в Украине и антиправительственными протестами, и угрожало заблокировать целые платформы из-за возрастающих трудностей, блокирующих отдельные сайты.

В июле 2014 года президент подписал новый закон о местоположении данных, который требовал от технологических компаний обработки российских данных для хранения данных на локальных серверах.

Летом 2014 года Министерство связи объявило об окончании совместных учений с Министерством обороны, Министерством внутренних дел и

Федеральной службой безопасности (ФСБ), в ходе которых власти изучили способы отключения России от глобальной сети Интернет. Они протестировали сценарий отключения доменных серверов .RU и .RF, которые расположены в Москве, Новосибирске, Нью-Йорке, Амстердаме и Гонконге. Это упражнение также имитировало внедрение альтернативной системы серверов доменных имен, управляемой Ростелекомом. По словам официальных лиц, тесты были предназначены только для подготовки к случаю, когда российский Интернет отключен извне, по инициативе, например, США. Журналисты, ссылаясь на источники в отрасли ИКТ, утверждают, что тест на отключение Интернета в России изнутри также был принят во внимание. В то же время президент Владимир Путин сделал публичные заявления, в которых он заявил, что Россия не намерена ограничивать доступ к Интернету.

С июня 2014 года правительство продолжало блокировать контент, связанный с антиправительственными протестами, событиями в Украине или акциями поддержки оппозиции. Эта кампания (ограничения свободы / цензуры) началась всерьез с марта 2014 года, когда в ходе подготовки к крымскому референдуму генеральный прокурор издал приказ заблокировать доступ к трем основным оппозиционным партиям, в том числе Grani.ru.

В 2012–2013 годах российское правительство внесло правовые поправки, которые позволили нескольким органам, включая Роскомнадзор, Генеральную прокуратуру, Федеральную службу по надзору в сфере прав потребителей и прав человека (Роспотребнадзор) и Федеральную службу по контролю над наркотиками принимать решения о блокировании различных категорий информации. В настоящее время (2014/2015), эти органы имеют право блокировать без решения суда следующего содержания: информация о самоубийствах, наркотиках, порнографии, информации о жертвах

преступлений в отношении несовершеннолетних, нарушающих материалы, содержание, связанных с экстремизмом или информацией о незаконных действиях общественности – митинги. Любая другая информация может быть заблокирована решением суда при условии, что суд сочтет содержание незаконным.

2016

Пакет законов по борьбе с терроризмом, введенной законодательством известный как Закон / Пакета Яровой (Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 374-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О противодействии терроризму» и отдельные законодательные акты Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности», Федеральный закон от 6 июля 2016 г. № 375-ФЗ «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации в части установления дополнительных мер противодействия терроризму и обеспечения общественной безопасности»), подписанные в июле 2016 года Закон направлены против зашифрованной связи и расширения доступа к пользователям правительственных данных.

Российское правительство продолжало усиливать нарушение прав пользователей и арестовывало активных пользователей социальных сетей (активистов оппозиции). Хакерские атаки также проводились на их порталах / аккаунтах.

За последние несколько лет свобода Интернета в России систематически ухудшалась. Владимир Путин продолжает консолидировать власть в третий (президентский) срок. Власти демонстрируют низкую терпимость к критическим высказываниям, легко блокируя контент, критикующий

аннексию Крыма и участие в войне на Донбассе. Антиэкстремистские законы широко используются в качестве предлога для блокирования политического контента, часто без судебного надзора.

По данным организации РосКомСвобода, которая постоянно следит за заблокированным контентом, до конца мая 2016 года они были заблокированы:

- 1587 страниц по экстремизму и призывам к протестам (по указанию Генерального прокурора)
- 9 982 страницы с контентом, связанным с наркотиками (по заказу Федеральной службы по контролю над наркотиками)
- 228 страниц, содержащих пропаганду самоубийств (по заказу Федеральной службы по надзору в сфере защиты прав потребителей и благополучия человека или Роспотребнадзора)
- 5253 стороны распространения детской порнографии (по запросу Роскомнадзор)
- 9593 сайтов, публикующих различный запрещенный контент (по решению суда)
- 1465 страниц из-за нарушения авторских прав (на основании решений Мосгорсуда)
- 6313 страниц с информацией об азартных играх (по заказу Федеральной налоговой службы).

СМИ В РОССИИ В 2015-2016 ГГ.

Результаты исследований показывают, что телевидение остается основным источником информации. В период с 2011 по 2016 год использование телевидения в качестве основного источника новостей среди молодежи сократилось, и Интернет начал расти. Молодые россияне смотрят

информационные и аналитические программы по телевизору в 2–2,5 раза реже, чем старшие возрастные группы.

Респонденты, которые критикуют телевидение и те, кто лоялен к телеканалам, сильно различаются в своей оценке власти. Можно сказать, что политические предпочтения определяются не выбором телеканала, а тем, что он смотрит или не смотрит федеральные каналы. Яндекс.Новости и Mail.ru являются одними из ведущих онлайн-источников.

За последние четыре года количество людей, использующих социальные сети в России, увеличилось - оно достигло 55%. Около трети россиян пользуются социальными сетями ежедневно или почти ежедневно. В самой молодой возрастной группе 93% респондентов используют социальные сети как минимум «несколько раз в неделю». Самыми популярными социальными сетями являются: Одноклассники и ВКонтакте. Около четверти молодых россиян смотрят каналы видеоблог. Развлекательные каналы являются самыми популярными, но есть и каналы, связанные с политикой - там тестируются новые инструменты / инструменты, касающиеся взаимодействия с молодежью.

Учитывая универсальность интернета, по крайней мере две трети населения страны имеют потенциальный доступ к альтернативным точкам зрения. Однако те, кто регулярно использует хотя бы одно из «независимых СМИ» (те, которые представляют другую точку зрения из прокремлевских СМИ), составляют около четверти страны и около половины населения столицы. Те, кто намеренно используют независимые источники для получения информации (читают, слушают или смотрят два или более «независимых СМИ»), составляют еще меньший процент: 6% в стране и 16% в Москве.

Доверие к СМИ в России находится на достаточно высоком уровне по

сравнению с доверием к другим государственным институтам. 41% россиян доверяют классическим СМИ. В то же время доверие к телевидению выше, чем к прессе. Около половины россиян доверяют телевидению, но только 10% полностью ему доверяют. Около половины согласны с утверждением о том, что средства массовой информации не раскрывают некоторую информацию, особенно в отношении социально-экономических проблем. Почти половина россиян сомневается в своей способности распознавать ложь в СМИ. Столько же людей считают, что могут обнаружить ложь (при этом только 9% полностью уверены, что могут их идентифицировать).

Половина россиян считает, что на крупных телеканалах действует государственная цензура. Более или менее то же мнение считает, что цензура в СМИ необходима, главным образом, для обеспечения безопасности государства и в связи с превентивными мерами. Сам Интернет, по мнению респондентов, менее заслуживает доверия, чем телевидение, но есть темы, которые, по мнению россиян, там обсуждаются более объективно: личная жизнь чиновников, реальная ситуация в экономике, критическая информация о российской внешней политике (проводимая западными странами) и вопросы, связанные с деятельностью оппозиции (например, выступления лидеров и активистов оппозиции).

2017

LinkedIn стала первой международной платформой для социальных сетей, которая была заблокирована в России за несоблюдение требований к размещению данных. Начались попытки подвергнуть цензуре и ввести наказания для пользователей ЛГБТ, и по крайней мере один пользователь социальной сети должен был заплатить высокий штраф за комментирование проблем ЛГБТ.

Столкнувшись с серьезными антиправительственными протестами в России в 2017 году и президентскими выборами, запланированными на март 2018 года, власти попытались усилить контроль над Интернетом. В течение рассматриваемого периода не было никаких серьезных юридических вмешательств, блокирующих Интернет. Однако некоторые новые правила, возможно, позволили правительству вмешиваться в свободу интернета в будущем.

В мае 2017 года Владимир Путин утвердил новую «Стратегию развития информационного общества», которая направляет развитие политики в области ИКТ к 2030 году. Стратегия, в основном, направлена на повышение автономии российского Интернета, сигнализируя о намерении властей усилить контроль в Интернете. В документе говорится, в частности, что импортное оборудование ИКТ должно постепенно заменяться национальными альтернативами. Стратегия также требует от чиновников обеспечения того, чтобы российские «духовные и культурные ценности» были представлены в политике управления Интернетом.

Правительство часто полагается на положения «экстремистского содержания» для цензуры критического контента.

Украина и Крым остаются особенно деликатными темами для российских властей, и многие украинские сайты были определены как экстремистские и заблокированы. Украинские службы новостей Корреспондент, Бигмир и Лига были заблокированы без судебного постановления, поскольку они цитировали Рефата Чубарова, лидера татарского государства в Украине, заявив, что Крым должен быть возвращен Украине. Власти продолжали блокировать контент, который считается оскорбительным для верующих. Популярная сатирическая группа в Вконтакте, MDK, была заблокирована в

декабре 2016 года. После того, как они опубликовали фотографию Иисуса Христа, которую Роскомнадзор признал незаконной в соответствии с Законом 2013 года против оскорбления религиозных чувств верующих.

Роскомнадзор обычно получает приказы от государственных органов, включая Генеральную прокуратуру и Федеральную службу по контролю над наркотиками. В некоторых случаях Роскомнадзор самостоятельно выявляет нелегальный контент. Затем он должен поручить провайдеру хостинга выдать предупреждение на сайте. Владельцы сайта имеют право подать апелляцию на ограничение в суде, но они часто получают короткие уведомления. В результате большинство владельцев быстро удаляют запрещенную информацию, а не рискуют заблокировать весь сайт. Если контент не будет удален, сайт будет внесен в черный список, и интернет-провайдеры должны заблокировать его в течение 24 часов после получения предупреждения от Роскомнадзора. Интернет-провайдеры несут штрафы за то, что не блокируют сайты, занесенные в черный список.

В случае сайтов, зарегистрированных как средства массовой информации, Роскомнадзор обладает дополнительными полномочиями по выпуску редакционных предупреждений о «злоупотреблении свободой СМИ». В статье 4 Закона о средствах массовой информации указывается, что такие злоупотребления могут включать, например, подстрекательство к терроризму, экстремизм, пропаганду насилия и жестокости, информацию о незаконных наркотиках и нецензурную лексику. Если в течение одного года данное средство получает два предупреждения, Роскомнадзор имеет право подать заявку на постановление суда о закрытии помещения. Как правило, предупреждения Роскомнадзора содержат инструкции по удалению или редактированию материалов, нарушающих авторские права. В 2016 году агентство выпустило 64 предупреждения, половина из которых касалась нецензурных выражений. The New Times, информационный сайт, известный

своей критикой Кремля, получил предупреждение за непристойные выражения. Данная статья, опубликованная в ноябре 2016 года, касалась положений, предусматривающих наказание за совершение религиозных преступлений.

Наиболее известным примером противодействия суверенитету российских данных является проблема приложения Telegram. В апреле власти заблокировали возможность безопасной отправки сообщений (через Telegram) из-за отказа соблюдать действующее законодательство - отказа предоставить ФСБ зашифрованные данные. В телеграмме использовались различные методы для противодействия начальной фазе блокировки. Павел Дуров, основатель Telegram, ранее продал VKontakte, самую популярную российскую компанию в соцсетях, перед лицом растущего давления на предоставление информации о своих пользователях правительству.

В июле 2017 года законодатели ввели ограничения на виртуальные частные сети (VPN), предположительно, чтобы запретить пользователям доступ к порталам, размещенным за пределами страны. Еще один законодательный акт, представленный в этом году, включает штрафы для компаний VPN, которые разрешают такой доступ. Другие новые правила прошлого года требуют, чтобы пользователи приложения были зарегистрированы под своими настоящими именами, чтобы их могли идентифицировать правоохранные органы. Кроме того, антитеррористические положения, вступившие в силу в июле, требуют от телекоммуникационных компаний сохранять содержимое интернет-сообщений пользователей в течение шести месяцев в дополнение к метаданным и предоставлять неограниченный доступ к Федеральной службе безопасности (ФСБ).

РОССИЙСКИЕ СМИ В 2017-2019 ГГ.

Телевидение по-прежнему является основным источником информации для большинства россиян, но его аудитория постепенно уменьшается. Если десять лет назад 94% россиян получали информацию по телевидению, то сегодня только 72% из них. Молодежь получает наименьшую информацию по телевидению - 42% (среди россиян до 25 лет) по сравнению с 93% среди самых старых (65 лет и старше). Для молодежи роль основного источника информации сегодня - не телевидение, а социальные сети.

Уверенность в телевидении в первую очередь демонстрируют люди старше 35 лет. Кроме того, уровень доверия россиян к ряду тем на телевидении значительно снизился в прошлом году, особенно связанных с экономикой. Более половины россиян считают, что экономические условия, описанные на телевидении, не соответствуют действительности.

Среди основных каналов, которые сегодня являются источником новостей для россиян: Россия1 (48% россиян получают информацию из нее) и Первый канал (47%). Затем - НТВ (36%), Россия-24 (31%) и РЕН-ТВ (17%). Культурный канал (5%) и РБК-ТВ (4%). Телевизионные каналы, такие как Спас (2%), Euronews (2%) и Дождь (1%) имеют небольшую аудиторию.

Интернет и социальные сети как источники информации находятся на следующей позиции (после телевидения) среди источников информации. За десять лет их аудитория выросла втрое: с 9% до одной трети населения страны. Русские моложе 35 лет чаще получают информацию из интернета, чем с телевидения; но это не относится к старшим поколениям.

Видеоблогеры и влогеры становятся новым источником информации об окружающем мире. Около трети россиян смотрят их один раз в неделю или чаще (в том числе 7% смотрят ежедневно), а среди самых молодых россиян в

возрасте до 25 лет - две трети (в том числе 19% смотрят ежедневно). Каналы Telegram являются важным источником новостей для 1% россиян. Несколько лет исследований показывают, что наиболее популярными интернет-источниками являются Яндекс.Новости (почти 40% россиян), Mail.ru News (15%) и Lenta.ru (10%).

Однако доверие россиян к онлайн-ресурсам и социальным сетям растет. За последние 10 лет регулярные измерения увеличились в три-четыре раза, и сегодня они колеблются около 20% населения. Самые молодые россияне доверяют социальным сетям больше, чем телевидению, в основном потому, что они очень мало смотрят телевизор. Пожилые россияне вообще не доверяют Интернету и социальным сетям, главным образом потому, что они ими не пользуются.

Растущее значение Интернета связано с быстрым увеличением числа людей, использующих его - в настоящее время около 72 процентов. Около 12-15 процентов россиян получают информацию по радио и из газет.

ВЫВОДЫ

- Российские власти имеют полную монополию на информационную деятельность на телеканалах. Без конкуренции российское национальное телевидение продвигает все более примитивные, неподдерживаемые, часто провокационные политические взгляды. Российский телеканал RT, работающий в более конкурентной среде, вынужден применять более разнообразный подход к данной тематике, чем каналы, работающие на внутреннем рынке.
- Российская среда социальных сетей всегда была и в значительной степени принципиально отличается от классической среды СМИ. Люди, которые

появляются на российском государственном телевидении, знают, что они определенно больше контролируются в Твиттере (чем во время телевизионных выступлений) и должны будут пытаться быть более убедительными на ТТ, чтобы не стать жертвой онлайн-атак (те, кто не готов столкнуться с таким уровнем контроля, избегают социальных сетей).

- Успешное развитие локальных интернет-платформ не означает, что другие платформы, включая зарубежные порталы, не пользуются популярностью или активно используются россиянами. Примером является LiveJournal, самая популярная социальная сеть в России в 2001 и 2011 годах. Хотя изначально она была американской платформой и использовалась в основном англоговорящими людьми, русское сообщество стало настолько большим, что в конечном итоге доминировало на этой платформе.

- Изначально боты использовались в качестве дополнительного инструмента: они должны были распространять контент, созданный троллями, и даже некоторых «настоящих» проправительственных пользователей, которые во время президентства Дмитрия Медведева были готовы обсуждать со сторонниками оппозиции. Изменения произошли после смены политических настроений в России, то есть после возвращения Владимира Путина в Кремль в 2012 году. Важным фактором стали самые большие и самые длинные волны протестов в России за последние 20 лет.

- Стратегия «работы» с образованной частью общественного мнения в социальных сетях считается провалом президентства Медведева. Правительственная пропаганда стала более острой и достигла четких националистических акцентов после 2012 года. В новых условиях боты оказались надежным инструментом, часто вытесняющим троллей и реальных пользователей. Стало применяться неписаное правило: не вступать в дискуссии, нападать с огромным количеством.

- Современная российская пропаганда (направленная на внутренний рынок), освобожденная от идеологических ограничений по сравнению с пропагандой СССР, фокусируется на более абстрактных и менее осязаемых

вопросах, таких как идеология «русского мира» или «третий / отдельный путь» в отношении своего собственного пути развития состояние. Пропаганда фокусируется на трудно измерить духовные идеи.

Fundacja Centrum Analiz Propagandy i Dezinformacji
ul. Chmielna 2/31 | 00-020 Warszawa | Polska

capd.pl

fundacja@capd.pl

fb.com/capdpl

[@Fundacja_CAPD](https://twitter.com/Fundacja_CAPD)